

दीर्घतमा औचथ्यः। अश्विनौ। त्रिष्टुप्, ६ अनुष्टुप्

वसू रुद्रा पुरुमन्तू वृधन्ता दशस्यतं नो वृषणावभिष्टौ।

दस्त्रा ह यद्रेक्ण औचथ्यो वां प्र यत्सस्त्राथे अकवाभिरूती ॥ १.१५८.०१

वसू- चित्तस्तम्भकारकौ। वसु स्तम्भे। रुद्रा- वेगवन्तौ। पुरुमन्तू- बहुविद्यावन्तौ। वृधन्ता- वर्धकौ। वृषणौ- वर्षकौ। अभिष्टौ- अभीष्टौ। दशस्यतम्- दत्तम्। दस्त्रा- दर्शनीयावश्विनौ। अकवाभिः- अकुत्सिताभिः। ऊती- रक्षाभिः। औचथ्यः- उचितेषु कर्मसु साधुरिति दयानन्दः। यत् रेक्णः- यद्व्यम्। वाम्- युवयोर्ददाति तत्। सस्त्राथे- प्रसारयथः ॥१॥

को वां दाशत्सुमतये चिदस्यै वसू यद्धेथे नमसा पदे गोः।

जिगृतमस्मे रेवतीः पुरंधीः कामप्रेणैव मनसा चरन्ता ॥ १.१५८.०२

कः। वाम्- युवयोः। चित्- एव। अस्यै- एतस्यै। सुमतये- शोभनमतये। दाशत्- ददाति। वसू- चित्तस्तम्भकारकौ सन्तौ। गोः पदे- भूम्याम्। नमसा- नमस्कारेण। धेथे- धारयथः। अस्मे- अस्माकम्। रेवतीः- दानयोग्यसम्पदः। पुरन्धीः- पुरधारणयोग्याः शक्तीः। जिगृतम्- शब्दयतम्। कामप्रेणैव मनसा- कामपूरकचित्तेनेव। चरन्ता- सञ्चरन्तौ। कामपूरणं नात्यन्तिकम्। आध्यात्मिकदर्शनमेवाध्यात्मिकमिति कारणेन इवकारः ॥२॥

युक्तो ह यद्वां तौग्याय पेरुर्वि मध्ये अर्णसो धायि पञ्चः।

उप वामवः शरणं गमेयं शूरो नाज्म पतयद्भिरेवैः ॥ १.१५८.०३

वाम्- युवयोः। युक्तः- समाहिता। पञ्चः- शक्तिः। पेरुः- पारकुशला। अर्णसो मध्ये- समुद्रप्रतीकजीवनमध्ये। तौग्रघाय- तौग्रघरक्षणार्थम्। धायि- धृता। शूरः- समर्थः। न- यथा। पतयद्भिः- पतनशीलाभिः। एवैः- गमनशीलाभिः स्वशक्तिभिः। अज्म- जित्वा गच्छति। तथा गन्तुम्। वाम्- युवयोः। अवः- रक्षाम्। शरणं। उप गमेयम्- संप्राप्नुयाम्॥३॥

उपस्तुतिरौच्यमुरुष्येन्मा मामिमे पतत्रिणी वि दुग्धाम्।

मा मामेधो दशतयश्चितो धाक्प्र यद्वा बद्धस्मनि खादति क्षाम्॥ १.१५८.०४

यत्- यदा। वाम्- युवयोः संबन्धी। बद्धः- आवरणबाधितो जीवः। त्मनि- आत्मना। क्षाम्- भौमभोगमेव। प्र खादति- प्रकर्षेण अनुभवति नाध्यात्मिकम्। तदा। दशतयश्चितः- बहुवारसञ्चितः। एधः- इन्धनसङ्घवत्। माम्। मा धाक्- मा दहतु। औच्यम्- उचितेषु कर्मसु साधुम्। उपस्तुतिः- मन्त्रः। उरुष्येत्- रक्षतु। इमे- एते। पतत्रिणी- गमनशीले द्यावापृथिव्यौ। माम्। वि दुग्धाम्- दोहनरहितम्। मा- मा कर्ष्टाम्॥४॥

न मा गरन्नद्यौ मातृतमा दासा यदी सुसमुब्धमवाधुः।

शिरो यदस्य त्रैतनो वितक्षत्स्वयं दास उरो अंसावपि गध॥ १.१५८.०५

त्रैतनः। अस्य- एतस्योपासकस्य। शिरः- मूर्धानम्। वितक्षत्- हिंसितवान्। दासः- उपक्षपयिता। उरः अंसौ। गध- हतवान्। त्रैतनो मनःप्राणशरीराख्यबन्धत्रयस्थेन्द्रियदास्यभावनं सर्वाण्यङ्गानि नाशयदस्तीति भावः। सुसमुब्धम्- सुष्ठु सङ्कुचितम्। ईम्- एनम्। दासाः- उपक्षपयितृदास्यभावनानि। अवाधुः- अवाङ्मुखमपातयन्। मातृतमाः- अतिशयकारुण्ययुक्तानि जननीसमानि। नद्यः- जीवोदकानि। माम्। न गरन्- मा भौमजीवने निमग्नं कुर्युः॥५॥

दीर्घतमा मामतेयो जुजुर्वान्दशमे युगे। अपामर्थं यतीनां ब्रह्मा भवति सारथिः ॥ १.१५८.०६

दीर्घतमा मामतेयः- ममतया अन्धः। दशमे युगे- प्रभूतयुगानि। जुजुर्वान्- अश्विनोः प्रसादेन जीवितवान्। दर्शनयुक्तोऽभवत्। प्रभूतयुगेषु जीवन् जीर्णो भवति। अपामर्थ- उज्जीवनार्थम्। यतीनाम्- यतताम्। ब्रह्मा- आचार्यः। सारथिः- निर्वाहकः। भवति ॥६॥

Dr. Rangraji